

Bewustwo(o)rding

De verborgen werking van de *modus operandi* in het onderwijs
door René Berends

De onderwijspedagoog Gert Biesta roept in zijn onlangs verschenen boek *Het prachtige risico van onderwijs* leraren op meer de regie te nemen over het eigen onderwijs. Maar daarvoor moeten leraren zich meer bewust worden waarom zij de dingen doen, die zij doen.

Ieder mens heeft een kenmerkende manier van werken. Die eigen handelswijze kan aangeduid worden met het Latijnse begrip *modus operandi*. De *modus operandi* van een inbreker herken je bijvoorbeeld aan de eigen manier waarop hij bijvoorbeeld steeds een alarminstallatie omzeilt. Hij laat daarmee als het ware zijn handtekening achter.

Ook leraren hebben een eigen aard van werken. Zij maken keuzes en met die keuzes onderwijzen zij onbewust dat andere keuzes minder belangrijk zijn of er zelfs niet toe doen. Kiezen impliceert dat iets anders *niet* gekozen wordt. Zo onderwijst de manier waarop onderwijs gegeven wordt zelf ook, al zijn leraren zich dat lang niet altijd bewust.

Naast de aandacht voor het formele programma is het je bewust zijn van dit verborgen curriculum belangrijk. Ook door iets *niet* te kiezen, leren leerlingen. Het kan ongewenst, maar ook gewenst gedrag uitdoven, zelfs leerlingen wat *af*leren. De *modus operandi* van leraren draagt bij aan dit verborgen curriculum: door de keuzes in de omgang met anderen, in de ongeschreven regels in de klas, in de inrichting van de school en in de opdrachten die leerlingen gegeven worden. Er is altijd ook sprake van vormen van niet-intentioneel onderwijzen die niet-intentioneel leren bewerkstelligt.

Vroeger werd er lesgegeven in netjes-zitten. Minutenlang moesten leerlingen met de armen over elkaar, stil en rechtop zitten. Deze disciplinerende was nodig om leerlingen te leren oplettend te zijn. Dat was vereist, omdat de *modus operandi* eruit bestond dat de (alwetende) leraar bepaalde wat en hoe er geleerd werd. De (onwetende) leerling moest aandachtig de instructie volgen, zodat hij vragen over de leerstof kon beantwoorden. Daarna oefenden de leerlingen individueel in schriftjes en controleerde de leraar achteraf het gemaakte werk.

Ook de school, uit deze wat karikaturale schets, kende een verborgen curriculum. Daar leerden de leerlingen af om zelf initiatief te nemen. Nieuwsgierigheid werd uitgedoofd en leerlingen leerden onbewust dat de school geen plek is waar gewerkt kan worden aan eigen vragen en aan onderwerpen die de leerling zelf interessant vindt. De leerling leerde er ook dat het niet belangrijk is om 's morgens naar school te komen met een plannetje voor die dag in het hoofd. De leraar bepaalde immers het aanbod.

Ook in de keuzes die tegenwoordig gemaakt worden, is een verborgen curriculum werkzaam. Leraren zouden zich hun eigen *modus operandi* bewust moeten worden en zich moeten afvragen welke onbedoelde signalen zij afgeven. Wat leren leerlingen bij jou onbedoeld en wat leren ze bij jou *af* door de manier waarop het onderwijs wordt ingericht?

Geven wij bijvoorbeeld in een tijd en in een maatschappij waarin elders verworven competenties belangrijker worden, niet toch het signaal af dat schools leren belangrijker is dan te leren om in je leven je eigen dromen te realiseren? Geven we niet het signaal af dat allemaal hetzelfde leren belangrijker is dan het leren van verschillende dingen, terwijl meer diversiteit ook een samenleving meer kansen biedt om te overleven? Vertellen we de leerlingen door al die toetsen die we afnemen, eigenlijk niet dat de toetsbare leerstof het enige is dat telt? Stralen die kasten vol boekjes, ingedeeld naar AVI-niveaus, niet uit dat lezen op niveau belangrijker is dan lezen voor je plezier?

Ook de leraar laat dus met zijn *modus operandi* zijn handtekening achter. Het is de vraag of wij met deze zo-doen-wij-dat-hier-manieren van handelen wel de gewenste signalen afgeven over wat er voor het leren voor de toekomst nu werkelijk toe doet.